

Organická chemie

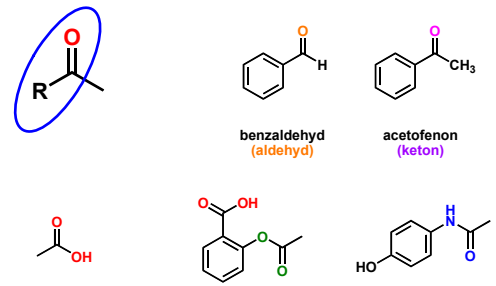
15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Doc. Ing. Pavel Bobál, CSc.
Ústav chemických léčiv, Farmaceutická fakulta VFU,
Palackého 1/3, 642 12 Brno

Úvod

Karbonylové sloučeniny – obsahují vazbu C=O
- obsahují **acylovou skupinu**

kyselina octová (karboxylová kyselina)   kyselina acetylsalicylová (karboxylová kyselina + ester)   paracetamol (amid)

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Typy karbonylových sloučenin

$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{H}$ aldehyd	-al	$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{OR}'$ ester	-át nebo -oát
$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{R}'$ keton	-on	$\text{C}(\text{O})$ (cyclic) laktón (cyklický ester)	-olaktón
$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{OH}$ karboxylová kyselina	-ová kyselina	$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{NH}_2$ amid	-amid
$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{X}$ acylhalogenid	-oylhalogenid	$\text{C}(\text{O})$ (cyclic) laktam (cyklický amid)	-olaktam
$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{O}-\text{C}(=\text{O})-\text{R}'$ anhydrid kyseliny	-anhydrid		

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Typy karbonylových sloučenin

Substituenty -R' a -H **nemohou** být odstupující skupinou v substitučních reakcích

$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{R}'$ keton	$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{H}$ aldehyd
---	--

Substituenty -OH, -OR', -Cl, NH₂, a -OCOR' **mohou** být odstupující skupinou v substitučních reakcích

$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{OH}$ karboxylová kyselina	$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{OR}'$ ester	$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{Cl}$ acylchlorid
$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{NH}_2$ amid	$\text{R}-\text{C}(=\text{O})-\text{O}-\text{C}(=\text{O})-\text{R}'$ anhydrid kyseliny	

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Názvosloví aldehydů a ketonů

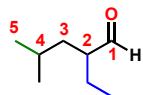
- sufix – al, aldehydy - CHO

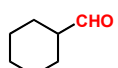
ethanal
(acetaldehyd)

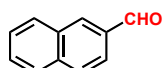
propanal
(propionaldehyd)

2-ethyl-4-methylpentanal

cyklohexankarbaldehyd

naftalen-2-karbaldehyd

5

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

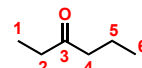
Organická chemie

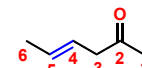
Názvosloví aldehydů a ketonů

methanal	formaldehyd
ethanal	acetaldehyd
propanal	propionaldehyd
butanal	butyraldehyd
pentanal	valeraldehyd
prop-2-enal	akrolein
benzenkarbaldehyd	benzaldehyd

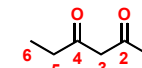
- sufix – on, ketony – C=O

hexan-3-on

hex-4-en-2-on

hexan-2,4-dion

6

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

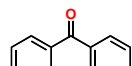
Názvosloví aldehydů a ketonů

aceton

acetofenon

benzofenon

acylová skupina

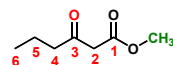
acetyl

formyl

benzoyl

methyl-3-oxohexanoát

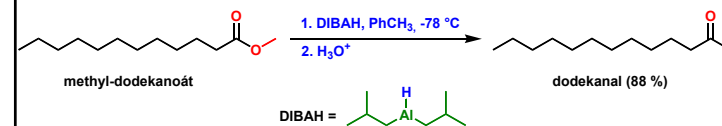
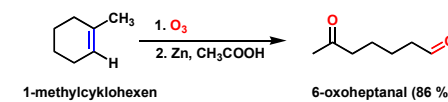
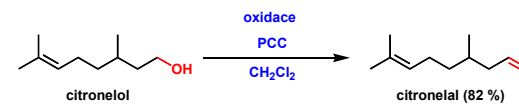
7

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Příprava aldehydů a ketonů

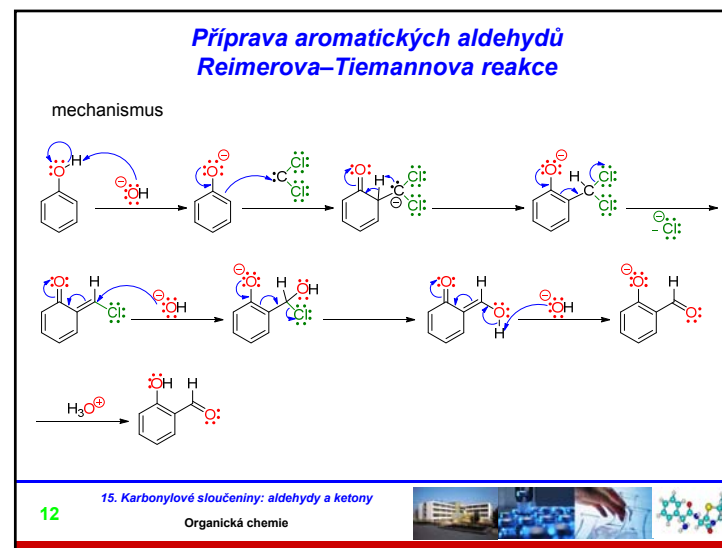
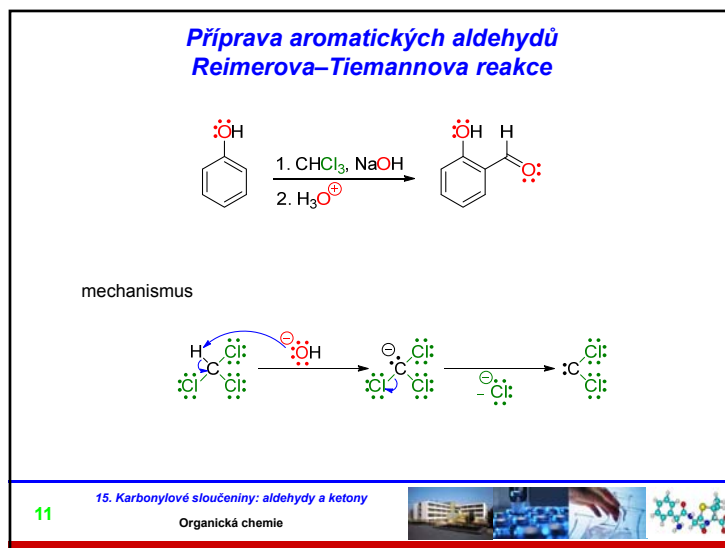
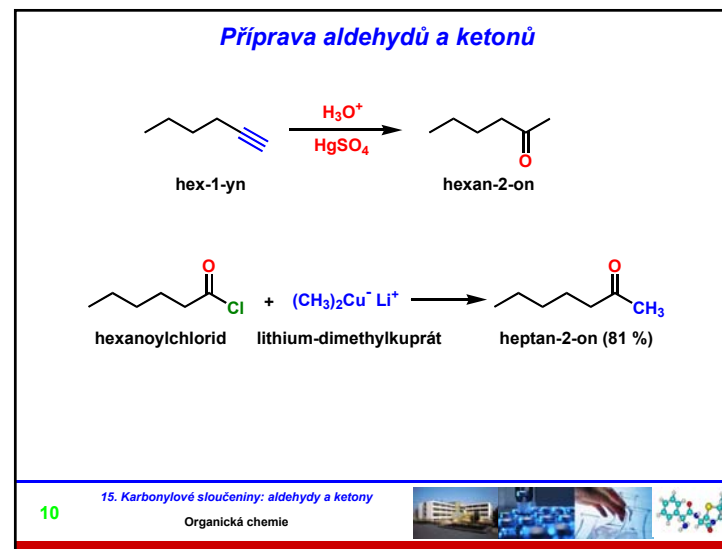
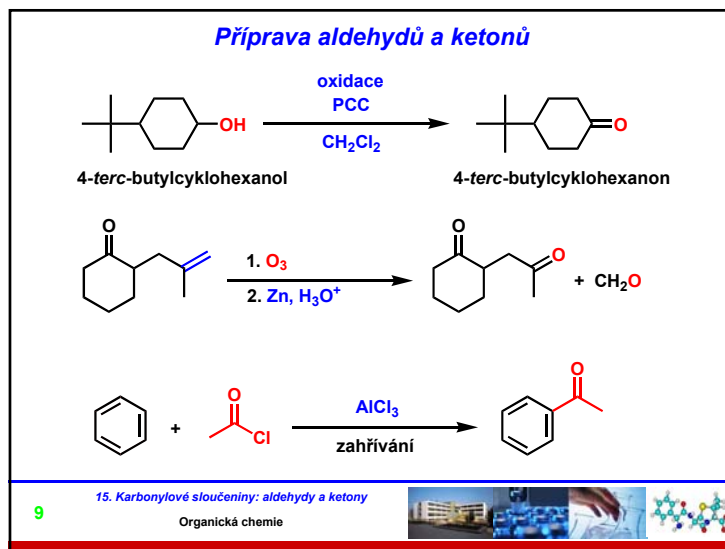

8

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Oxidace aldehydů a ketonů

$$\text{R}-\overset{\text{O}}{\parallel}{\text{C}}-\text{H} \xrightarrow{[\text{O}]} \text{R}-\overset{\text{O}}{\parallel}{\text{C}}-\text{OH}$$
 aldehyd karboxylová kyselina

$$\text{R}-\overset{\text{O}}{\parallel}{\text{C}}-\text{R}' \xrightarrow{[\text{O}]} \text{Nereaguje}$$
 keton

$$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_4\text{CHO} \xrightarrow[\text{aceton, } 0^\circ\text{C}]{\text{CrO}_3, \text{H}_3\text{O}^+} \text{CH}_3(\text{CH}_2)_4\text{COOH}$$
 hexanal hexanová kyselina

13 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Oxidace aldehydů a ketonů

$$\text{C}_6\text{H}_5\text{CHO} \xrightarrow[\text{NH}_4\text{OH}, \text{H}_2\text{O}]{\text{Ag}_2\text{O}} \text{C}_6\text{H}_5\text{COOH} + \text{Ag}$$
 benzaldehyd kyselina benzoová

Tollensovo činidlo

$$\text{C}_6\text{H}_{11}\text{O} \xrightarrow[\text{2. H}_3\text{O}^+]{\text{1. KMnO}_4, \text{H}_2\text{O}, \text{NaOH}} \text{C}_6\text{H}_{10}(\text{COOH})_2$$
 cyklohexanon hexandiová kyselina

14 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice na aldehydy a ketony

Záporně nabitě nukleofily

- HO^- (hydroxide ion)
- H^- (hydride ion)
- R_3C^- (a carbanion)
- RO^- (an alkoxide ion)
- $\text{N}\equiv\text{C}^-$ (cyanide ion)

Adice

Neutrální nukleofily

- H_2O (water)
- ROH (an alcohol)
- H_3N (ammonia)
- RNH_2 (an amine)

Protonace

15 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

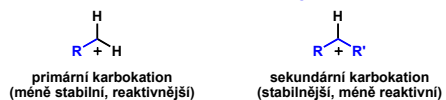
Nukleofilní adice na aldehydy a ketony

$$\text{R}-\overset{\delta^-}{\text{C}}(\overset{\delta^+}{\text{O}})=\text{R}' \xrightarrow{\text{:Nu}^-} \left[\text{R}-\overset{\ominus}{\text{C}}(\text{O}^-)-\text{Nu}-\text{R}' \right] \xrightarrow{\text{H}-\text{A}} \text{R}-\overset{\text{H}}{\text{C}}(\text{OH})-\text{Nu}-\text{R}'$$

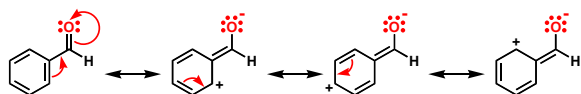
$$\text{R}-\overset{\delta^-}{\text{C}}(\overset{\delta^+}{\text{O}})=\text{R}' \xrightarrow{\text{:Nu}-\text{H}} \left[\text{R}-\overset{\ominus}{\text{C}}(\text{O}^-)-\text{Nu}-\text{H}-\text{R}' \right] \xrightarrow{\text{H}-\text{A}} \text{R}-\overset{\text{H}}{\text{C}}(\text{OH})-\text{Nu}-\text{H}-\text{R}' \xrightarrow{-\text{H}_2\text{O}} \text{R}-\overset{\text{Nu}}{\text{C}}=\text{R}'$$

16 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Relativní reaktivita aldehydů a ketonů

- aromatické aldehydy – méně reaktivní než alifatické

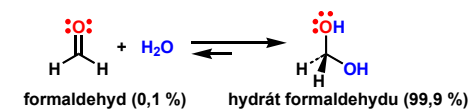
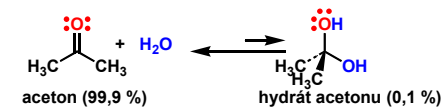
17

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Nukleofilní adice H_2O : vznik hydrátu

18

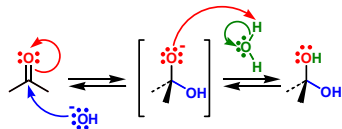
15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

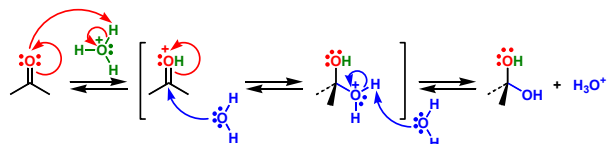

Nukleofilní adice H_2O : vznik hydrátu

- bazicky katalyzovaná reakce – OH je silnější nukleofil než voda

- kysele katalyzovaná reakce – protonovaná zvyšuje elektrophilitu uhlíku

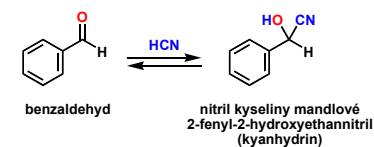
19

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

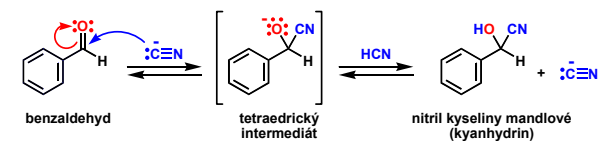
Organická chemie

Nukleofilní adice HCN : vznik kyanhydrinů

mechanismus

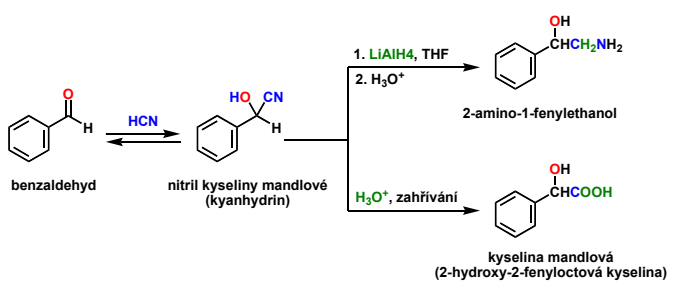
20

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Nukleofilní adice HCN: vznik kyanhydrinů

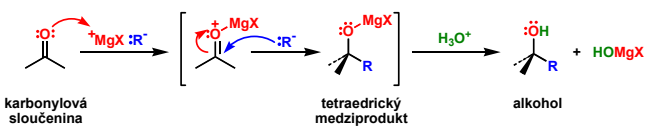
benzaldehyd $\xrightarrow{\text{HCN}}$ nitril kyseliny mandlové (kyanhydrin)

1. LiAlH_4 , THF
2. H_3O^+ $\rightarrow$ 2-amino-1-fenylethanol

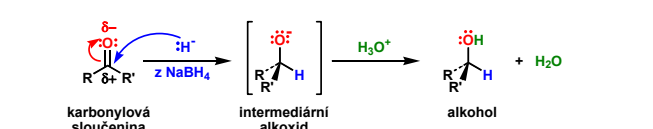
H_3O^+ , zahřívání $\rightarrow$ kyselina mandlová (2-hydroxy-2-fenylactoová kyselina)

21 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice Grignardových činidel a hydridů: Vznik alkoholů

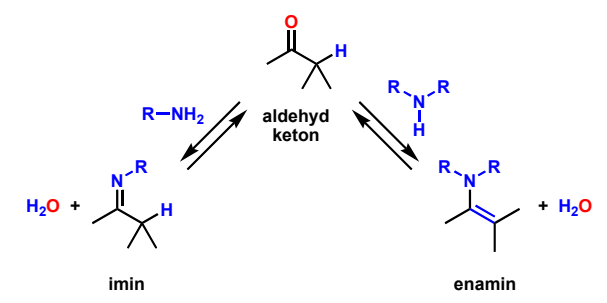
karbonylová sloučenina $\xrightarrow{\text{MgX-R}^-}$ tetraedrický meziprodukt $\xrightarrow{\text{H}_3\text{O}^+}$ alkohol + HOMgX

karbonylová sloučenina $\xrightarrow{\text{z NaBH}_4}$ intermediární alkoxid $\xrightarrow{\text{H}_3\text{O}^+}$ alkohol + H_2O

22 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice aminů: Vznik iminů a enaminů

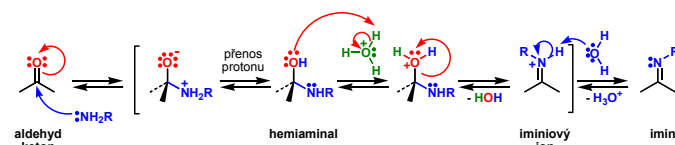

$\text{H}_2\text{O} + \text{R-NH}_2 \rightleftharpoons \text{aldehyd / keton} \rightleftharpoons \text{imin} + \text{H}_2\text{O}$

$\text{aldehyd / keton} \rightleftharpoons \text{enamin} + \text{H}_2\text{O}$

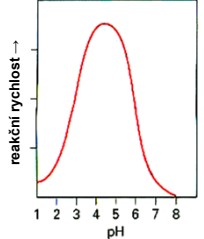
23 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice aminů: Vznik iminů a enaminů

aldehyd / keton $\xrightarrow{\text{NH}_2\text{R}}$ hemiaminal $\xrightarrow{\text{přenos protonu}}$ iminiový ion $\xrightarrow{-\text{H}_2\text{O}}$ imin

$\text{H}_2\text{N-OH} + \text{H-A} \rightarrow \text{H}_3\text{N-OH} + \text{A}^-$
báze kyselina není nukleofilní

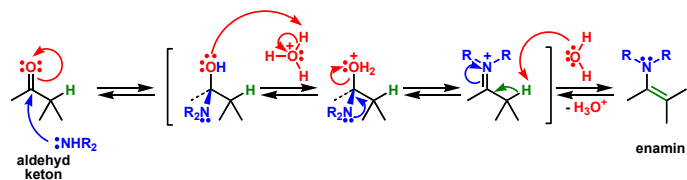

reakční rychlost $\uparrow$
pH

$\text{cyklohexanon} + \text{H}_2\text{N-OH} \rightarrow \text{cyklohexanon-oxim} + \text{H}_2\text{O}$

24 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice aminů: Vznik iminů a enaminů

25 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

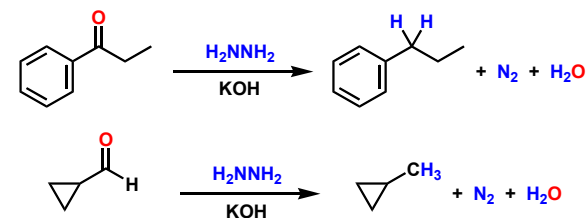

Nukleofilní adice hydrazinu: Wolffova-Kižněrova reakce

Ludwig Wolff

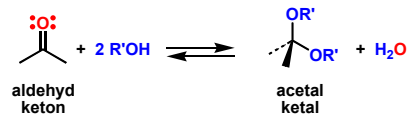
Nikolai Matveevich Kischner

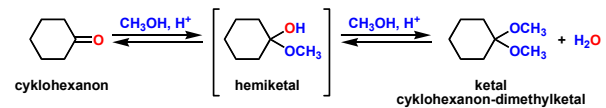
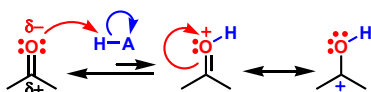
26 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice alkoholů: tvorba acetalů a ketalů

- protonace karbonylových sloučenin

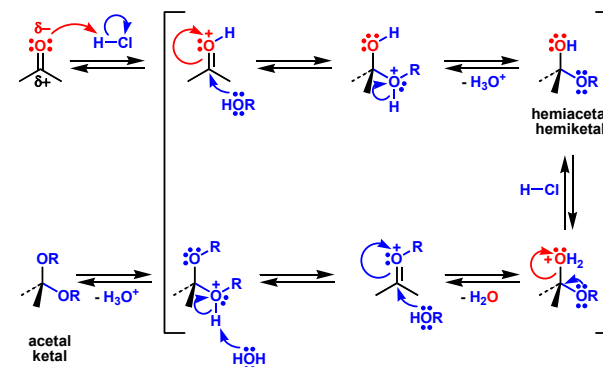

27 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice alkoholů: tvorba acetalů a ketalů

mechanismus

28 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice alkoholů: tvorba acetalů a ketalů

- použití - chránění

1. LiAlH_4
2. H_3O^+

29 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice thiolů: tvorba thioacetalů a thioketalů Coreyho-Seebachova reakce – „Umpolung“

- příprava – analogicky
- použití – chránění a „Umpolung“

Elias James Corey (1928 -)
Harvard University
1990 Nobelova cena za chemii

Dieter Seebach (1937 -)
ETH Zürich

normální nukleofilní adice

„Umpolung“

30 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice thiolů: tvorba thioacetalů a thioketalů Coreyho-Seebachova reakce – „Umpolung“

- využití

1. H_3O^+
2. H_3O^+

1. $(\text{R}')\text{H}-\text{C}=\text{O}-\text{R}''$
2. H_3O^+

1. $\text{X}-\text{R}'$
2. H_3O^+

- proč 1,3-dithiany a ne 1,3-dithiolany

31 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice sulfonium-ylidů: Coreyho-Chaykovskyeho reakce

- příprava epoxidu z aldehydu – reakce trialkylsulfonium-halogenidů

sulfonium-ylid (sulfuran)

sulfoxonium-ylid

32 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

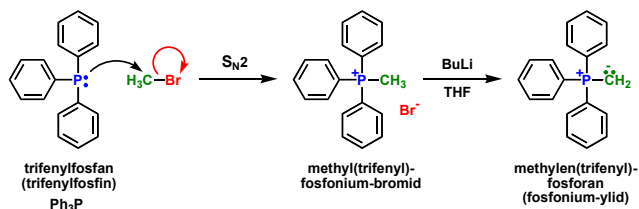

Nukleofilní adice fosfonium-ylidů: Wittigova reakce

- metoda syntézy alkenů
(olefinace)

Georg Wittig
1897 – 1987
1979 Nobelova cena za chemii

33

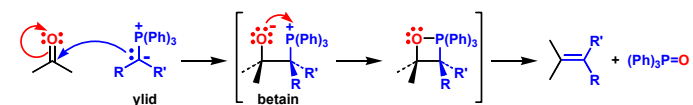
15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Nukleofilní adice fosfonium-ylidů: Wittigova reakce

- mechanismus

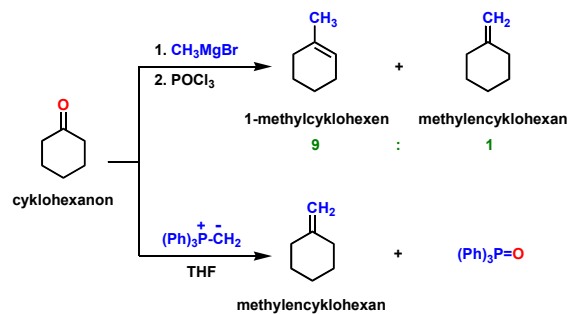
34

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Nukleofilní adice fosfonium-ylidů: Wittigova reakce

35

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

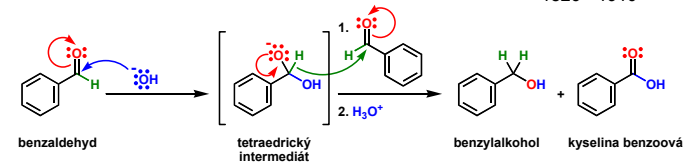

Nukleofilní adice hydroxidu: Cannizzarova reakce

- odstupující skupina – hydridový ion,
- disproportionace – současná oxidace a redukce

Stanislao Cannizzaro
1826 - 1910

36

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Nukleofilní adice kyanidu: Benzoinová kondenzace

- NaCN, thiamin hydrochlorid (vitamin B₁) v alkalickém prostředí

37 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice kyanidu: Benzoinová kondenzace

- mechanismus

38 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice kyanidu: Benzoinová kondenzace

NaOH, CH₃CH₂OH, H₂O

R₁ R₂

39 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Nukleofilní adice kyanidu: Benzoinová kondenzace

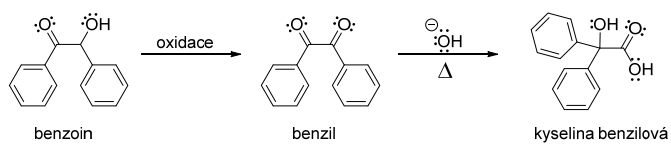
- mechanismus

„Umpolung“

40 15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony
Organická chemie

Benzilový přesmyk

- reakce 1,2-diketonů s alkalickými hydroxidy

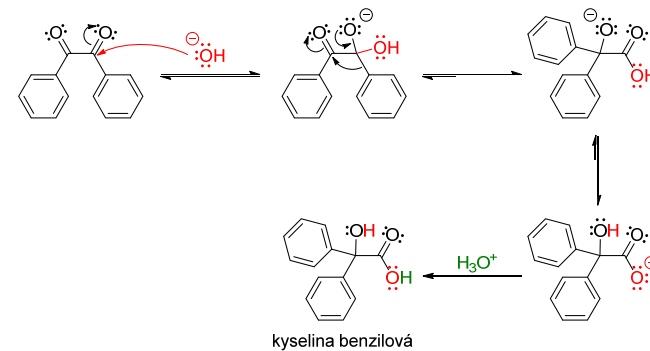
41

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Benzilový přesmyk

- mechanismus

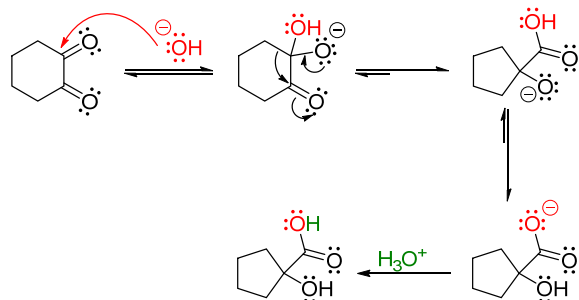
42

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Benzilový přesmyk

- mechanismus u cyklických 1,2-diketonů

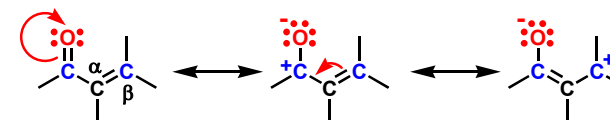
43

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Konjugovaná nukleofilní adice na α,β -nenasycené aldehydy a ketony (Michaelova adice)

- 1,4-adice

Arthur Michael
1853 -1942

44

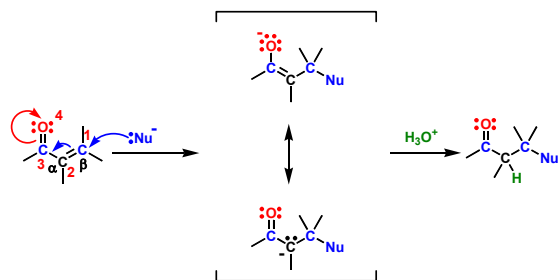
15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Konjugovaná nukleofilní adice na α,β -nenasycené aldehydy a ketony (Michaelova adice)

- mechanismus

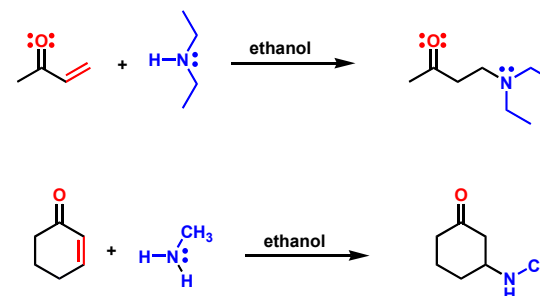
45

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Konjugovaná nukleofilní adice aminu na α,β -nenasycené aldehydy a ketony (Michaelova adice)

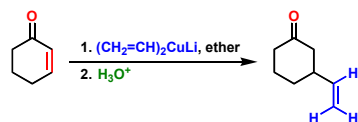
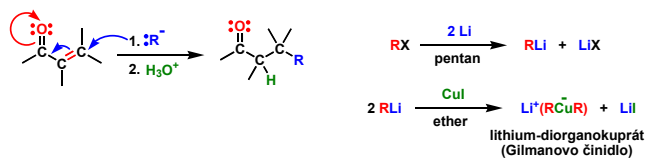
46

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Konjugovaná nukleofilní adice aminu na α,β -nenasycené aldehydy a ketony (Michaelova adice)

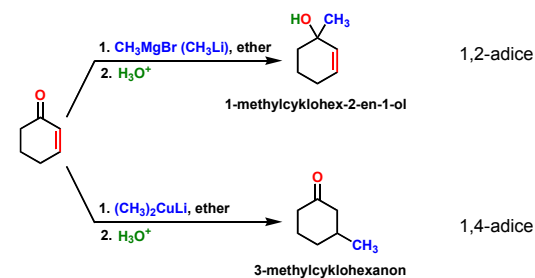
47

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

Konjugovaná nukleofilní adice aminu na α,β -nenasycené aldehydy a ketony (Michaelova adice)

48

15. Karbonylové sloučeniny: aldehydy a ketony

Organická chemie

